

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مختصر حقوق مدنی

مؤلف:

دکتر محمد مهدی توکلی

مدرس دانشگاه - وکیل دادگستری

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۳

سرشناسه : توکلی، محمد مهدی، ۱۳۶۲ -
 عنوان قراردادی : ایران، قوانین و احکام
 عنوان و نام پدیدآور : مختصر حقوق مدنی / مؤلف محمد مهدی توکلی.
 مشخصات نشر : تهران: چتر دانش، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۲۵۸ ص؛ ۱۷×۲۴ س.م.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۰۷-۸
 رصع: فهرست نویسی: فیفا
 یا: اشت : چاپ دوم.
 یدداشت : چاپ قبلی: آراء سبز، ۱۳۹۱.
 موضوع : حقوق مدنی -- ایران
 موضوع : حقوق مدنی -- ایران -- آزمون ها و تمرین ها (عالی)
 موضوع : حقوق مدنی -- ایران -- پرسشها و پاسخها (عالی)
 رده بندی کنگره : ۱۳۰ / ت ۹ / KMH۵۰۰
 رده بندی دیویی : ۶/۵۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۲۱۰۷۱

نام کتاب : مختصر حقوق مدنی
 ناشر : چتر دانش
 تدوین : دکتر محمد مهدی توکلی
 صفحه آرایي : شهرام خلخالی
 نوبت و سال چاپ : دوم- ۱۳۹۳
 لیتوگرافی : تندیس نقره ای
 چاپ و صحافی : تندیس نقره ای
 شمارگان : ۱۰۰۰
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۰۷-۸
 قیمت : ۱۲۰۰۰ تومان

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - کوچه نوروز - پلاک ۲۰
 تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۷۸۹۱۵ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۸۹۰۵۹
 پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com
 کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

فهرست

۸	فصل اول: اشخاص
۸	مبحث اول: کلیات
۱۳	مبحث دوم: نام و نام خانوادگی
۱۷	مبحث سوم: اقامتگاه
۱۹	مبحث چهارم: غائب مفقودالاثر
۲۱	مبحث پنجم: حجر
۲۳	مبحث ششم: ولایت قهری
۲۵	مبحث هفتم: قیم
۲۶	مبحث هشتم: سرپرست کودکان و نوجوانان
۳۰	مبحث نهم: شخص حقوقی
۳۲	فصل دوم: اموال و مالکیت
۳۲	مبحث اول: مال
۳۹	مبحث دوم: حقوق
۴۲	مبحث سوم: حق مالکیت
۴۷	مبحث چهارم: حق انتفاع
۵۱	مبحث پنجم: وقف
۵۹	مبحث ششم: حق ارتفاق
۶۱	مبحث هفتم: احکام مجاورت املاک
۶۳	فصل سوم: تعهدات قراردادی
۶۳	مبحث اول: کلیات
۶۷	مبحث دوم: اقسام عقود
۷۵	مبحث سوم: شرایط صحت عقد
۸۷	مبحث چهارم: اصول کلی حاکم بر معاملات
۹۲	مبحث پنجم: خسارات قراردادی
۹۶	مبحث ششم: شروط ضمن عقد
۱۰۹	مبحث هفتم: عقود فضولی
۱۱۲	مبحث هشتم: سقوط تعهدات
۱۲۲	فصل چهارم: ضمان قهری
۱۲۲	مبحث اول: کلیات
۱۲۴	مبحث دوم: غصب
۱۲۹	مبحث سوم: اتلاف و تسبیب

۱۳۳	مبحث چهارم: استیفاء
۱۳۴	مبحث پنجم: چهره‌های خاص مسئولیت مدنی
۱۳۷	فصل پنجم: عقود معین
۱۳۷	مبحث اول: عقد بیع
۱۴۳	مبحث دوم: خیارات
۱۵۷	مبحث سوم: عقد معاوضه
۱۵۸	مبحث چهارم: عقد اجاره
۱۶۷	مبحث پنجم: عقد مزارعه
۱۶۹	مبحث ششم: عقد مساقات
۱۷۰	مبحث هفتم: عقد مضاربه
۱۷۲	مبحث هشتم: عقد جعاله
۱۷۳	مبحث نهم: عقد کفالت
۱۷۸	مبحث دهم: عقد مدیعه
۱۸۰	مبحث یازدهم: عقد غنایه
۱۸۱	مبحث دوازدهم: عقد قرض
۱۸۲	مبحث سیزدهم: عقد وکالت
۱۸۷	مبحث چهاردهم: عقد سمان
۱۹۳	مبحث پانزدهم: عقد حواله
۱۹۴	مبحث شانزدهم: عقد کفالت
۱۹۶	مبحث هفدهم: عقد صلح
۱۹۸	مبحث هیجدهم: عقد رهن
۲۰۲	مبحث نوزدهم: عقد هبه
۲۰۵	فصل ششم: اخذ به شفعه، وصیت و ارث
۲۰۵	مبحث اول: اخذ به شفعه
۲۱۰	مبحث دوم: وصیت
۲۱۸	مبحث سوم: ارث
۲۳۳	فصل هفتم: خانواده
۲۳۳	مبحث اول: کلیات عقد نکاح
۲۴۰	مبحث دوم: مهر
۲۴۴	مبحث سوم: تکالیف زوجین
۲۴۶	مبحث چهارم: انحلال عقد نکاح
۲۵۲	مبحث پنجم: عده
۲۵۳	مبحث ششم: نسب
۲۵۵	مبحث هفتم: حقوق والدین نسبت به فرزندان
۲۵۷	مبحث هشتم: نفقه اقارب

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش به عنوان یکی از برطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، گروه زیادی از دانشجویان علوم انسانی را به خود جلب نموده است. دانشجویان که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظایف مشغول می‌شوند، منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مبنای آن‌ها قرار دارد، در واقع مجموعه کتاب‌ها و جزوه‌هایی هستند که طی سالیان متمادی جمع‌آوری یافته و از صورتی به صورت دیگر تبدیل پیدا کرده‌اند. این در حالی است که نیاز مردم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری غیر قابل انکار است. به این ترتیب ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان این رشته و نیز رشته‌های تربیتی حقوق، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد. کتاب‌هایی که از یک سو، روزآمدی و از سوی دیگر، تناسب با نیاز دانش‌پژوهان در آن‌ها، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد. مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش به عنوان مجموعه‌ای بیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های موثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، اقدام به تولید آثاری نماید که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و ترویج یادگیری باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است که در این مسیر بتواند با ارائه خدمات و نشان، شایستگی‌های خود را به اثبات رساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

مقدمه مؤلف

این مکتوب، دومین اثر از آثار چاپی اینجانب می‌باشد که در قالب مجموعه کتب مختصر حقوقی، به دانش پژوهان حقوق تقدیم شده است. کتاب اول را در حقوق تجارت نگاشتم و تحت عنوان «مختصر حقوق تجارت» به دانش پژوهان و رهروان عرصه حقوق و عدالت گستره تقدیم کردم. استقبالی که از آن اثر به عمل آمد نشان از عطشی داشت که در جامعه حقوقی کشورمان، نسبت به کتب مختصر و قانون محور جهت آموزش، بازآموزی و یادآوری سزماندهی شده حقوق وجود دارد. از همین رو مصمم شدم که اثری با همین اسلوب، در حقوق مدنی، به جامعه حقوقی کشور تقدیم نمایم.

در کتاب مختصر حقوق مدنی، همانند کتاب مختصر حقوق تجارت، در پی آنم که تا بدانجا که ز دست برآید، جای خالی حلقه مفقوده ای را که از سالها پیش در بین منابع حقوقی حس می‌کردم، پر نمایم. این جای خالی ناشی از فقدان کتب «اختصار و بازآموزی» در میان منابع حقوقی است. در بین منابع حقوقی، از یک سو به منابعی استدلالی و تفصیلی برمی‌خوریم که در قالب مجلدات قطور و متعدد خودنمایی می‌کند و از سوی دیگر با جزواتی دست نویس و ناخوانا یا کتبی ضعیف و ناکارآمد که در بین دانشجویان تکثیر و پست پست می‌شود. در این میان جای کتبی که مطالب مهم هر درس حقوقی را به صورت جامع و مفید، ساده و مدون و منظم در خود گنجانده باشد، خالی است. البته نویسندگان و حقوق دانانی که سعی اند تا با نگارش کتب ماده-محور و تنظیم سبوح مختلف بر فواید، این عرصه را تا حدی تسهیل نمایند، که بیش از همه، به سندس، حس آقای دکتر کتوزی با نگارش کتاب گرامسک «قانون مدنی از نص حقوق کنونی»، درحسلی ویژه دارد. اما کتب هرپی این چنین، یک گره را همچنان ناگشوده می‌گردد و این است که به دلیل ماده-محور بودنشان و شرح هر ماده به صورت جداگانه و ترتیبی، بار سنگین یافتن و پیوندن مواد قانونی و مطالب علمی مذکور در کتاب و حواشی و توضیحات مواد قانونی، بر دوش دانشجو می‌نهد. خواننده کتاب اسب و این روش گرچه برای محقق حقوق و وکیل و قاضی، روشی مانوس و مناسب است. اما برای دانشجویی که برای فهم مطلب یا بازآموزی و یادآوری، کتاب را مطالعه می‌کند، زمان به مشکل است.

در این اثر سعی شده که جامعیت و اختصار در کنار هم تأمینند. نظم مطالب بر طبق مواد قانون مدنی تنظیم شده است اما سعی شده است تا مطالب به نحوی گردآوری و ساماندهی یابد که نظم منطقی مطالب به آشفتنگی و سردرگمی بدل نشود. این کتاب به عنوان کتاب مرجع و آموزش حقوق مدنی به دانشجویان و علی الخصوص داوطلبان شرکت در آزمونهای تخصصی حقوقی مانند آزمون های وکالت و کارشناسی ارشد، و همچنین تدریس در دوره های بازآموزی حقوقی و کلا و کارگاه های تکمیلین مشاغل حقوقی، توصیه می‌شود.

در نگارش مطالب کتاب کوشیدم تا سخن رسول گرامی مان را که فرمود «ما لله امره عمل عملاً فاتقنه» چون چراغی، روشنایی بخش راحم قرار دهم تا دستیابی به هدفی که مد نظر من است، آسان تر گردد و اثری متقن و در خور بر جای گذارم. بی شک این کتاب هم مانند هر مکتوب بشری دیگری، عاری از نقص و کاستی نیست. امید دارم که صاحب نظران فرهیخته مرا از ریزبینی خود بی بهره نگذارند. آنچه را که در خور بیان دیدند، به آدرس پست الکترونیکی drtavakoli@ut.ac.ir برای اینجانب ارسال دارند. در پایان لازم می‌دانم تا از همه دانشجویانی که بودن با آن‌ها مشوق من برای برداشتن گام هایی استوار در این مسیر بوده، تشکر و قدردانی نمایم.

دکتر محمد مهدی توکلی

فصل اول: اشخاص

مبحث اول: کلیات

- **شخص:** موجودی که قابلیت برخورداری از حقوق و تکالیف را دارد. شخص بر دو قسم است:
 ۱. شخص حقیقی (طبیعی): منظور افراد انسانی است.
 ۲. شخص حقوقی (قانونی): مجموعه ای از اشخاص یا اموال که شخصیت و نقش اجتماعی پیدا کرده و می‌تواند به عنوان یک واحد اجتماعی دارنده حق و تکلیف شود.
- **شخصیت:** قابلیت برخورداری از حقوق و تکالیف
- **وقفیت:** موقعیت یک شخص نسبت به حقوقی که می‌تواند دارا باشد یا به عبارت دیگر، مجموع منافعی که آثاری حقوقی بر آن‌ها بار می‌شود مانند تابعیت، اقامتگاه، زوجیت، مرد یا زن بودن، قربانیت نسبی و سب و رضاعی، ولادت ناشی از ازدواج قانونی یا زنا و...
- **ایستادگی:** توانایی یک شخص برای برخورداری از یک حق یا انجام دادن یک کار
- **دارایی:** مجموعه اموال، حقوق مالی و تکالیف مالی شخص را دارایی گویند. درخصوص دارایی این موارد را باید توجه کرد:
 ۱. اموال منقول مالی را جزء مثبت و تکالیف مالی را جزء منفی دارایی گویند.
 ۲. دارایی خالص مالی است. حقوق و تکالیف غیرمالی در دارایی داخل نمی‌شوند.
- **احوال شخصیه:** بر آن دسته از اوصاف که از یک شخص، احوال شخصیه گوئیم که دارای شرایط ذیل باشند:
 ۱. این اوصاف جنبه غیرسی دارند نه سیاسی.
 ۲. این اوصاف ناظر به یک شخص است نه صرفه نظر از شغل و مقام اجتماعی او.
 ۳. این اوصاف به دلیل غیرمالی بودن قابل تقسیم به پول نیستند.
- **قلمرو احوال شخصیه:** احوال شخصیه اموری مانند طلاق و نسب را دربرمی‌گیرد. درخصوص شمول احوال شخصیه نسبت به پاره‌ای از مصادیق به شرح ذیل اختلاف است:
 ۱. ارث و وصیت: در ماده ۷ قانون مدنی و در قانون مجازات، عایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه، حقوق ارثیه و وصیت در عرض احوال شخصیه درج شده است. یعنی ارث و وصیت در شمار احوال شخصیه دانسته نشده است ولی در اصل ۱۲ و ۱۳ قانون اساسی، ارث و وصیت نیز در شمار احوال شخصیه دانسته شده است. در حال حاضر باید ارث و وصیت را نیز در شمار احوال شخصیه دانست چرا که از احوال منقول شخصیه تبعیت می‌کند.
 ۲. اهلیت: در ماده ۷ قانون مدنی، اهلیت در عرض احوال شخصیه درج شده است و در زیرمجموعه احوال شخصیه درج نشده است اما باید اهلیت و حجر را نیز در شمار احوال شخصیه دانست.
 ۳. نسب، فرزندانگی و فسخ نکاح نیز گرچه در اصل ۱۲ قانون اساسی ذکر نشده است اما در شمار احوال شخصیه است. زیرا اگر نکاح و طلاق را در شمار احوال شخصیه بدانیم به طریق اولی این موارد نیز در شمار احوال شخصیه‌اند.